

Q. D. B. V.
DISSERTATIO INAUGURALIS MEDICA
DE
ROBORANTI-
BUS,

Quam
RECTORE MAGNIFICENTISSIMO,
SERENISSIMO PRINCIPE AC DOMINO
DN. PHILIPPO WILHELMO,
PRINCIPE BORUSSIAE, MARCHIONE BRANDENBURGI-
CO, DUCATVS MAGDEB. GVBERNATORE, & reliqua,
IN ACADEMIA FRIDERICIANA,

Gratioso Facultatis Medicae consensu,
PRO - PRÆSIDE
DN. HENRICO HENRICI

Med. Doct. & Prof. Publ.
DN. PATRONO, DOCTORE AC PROMOTORE SUO
omni observantia & honoris cultu atatem colendo
PRO GRADU DOCTORALI

Summisque in arte medica Honoribus, Insignibus ac Privilegiis
More Majorum solenni obtinendis,

d. 10. Octobr. An. MDCCXI. horis ante & pomeridianis
IN AUDITORIO MAJORI

publicæ Eruditorum disquisitioni exponet
JOH. FRIDERICUS HENKEL,
Pract. Dresd.

Hale, TYPIS CHRISTOPH. ANDREAE ZEITLERI, ACAD. TYP.

D I S S E R T A T I O
M A G I S T R A L I S M E D I C A E

ROBORANTI- BIS

LECTORI MAGNIFICENTISSIMO

DR. PHILIPPO WILHELMO

DR. HENRICO HENRICO

DR. PAVLO DOCTORE NO PROMOTORE SED

PRO GRADU DOCTORALI

JOH. FRIDERICUS HENKEL

Tract. Dissert.

MDCCCLXXII, AGAD. LIB.

DISSERTATIO
De
ROBORANTIBVS.

PRÆFATIO.

INter tot medicamentorum titulos non alius arridet mortalibus magis, quam operosus ille Roborantium, qui viribus, vel natura deficientibus, l. proterve diminutis, l. per ætatem fenescentibus, superaddendum robur atque augmentum pollicetur. Causam istius commendat maxime tum vitæ longius ducendæ infatigabilis cupiditas, tum speciosa illorum nomina, quæ vel osoribus medicinæ lenocinari solent, tum lanuginosum hujus sæculi palatum, quod non amat nisi titillantia, digniora vero magisque necessaria propter sensus molestiam averfatur. Est quidem vere roborantibus non detrahenda sua laus, quin non ultimo rerum medicarum censu poni debent: Verum ad ea confugere, cum rectius fugerentur, neglectis non negligendis, palliare morbum, suspende-

re, aut per motuum intempestivas & immodicas provocationes naturæ morbique cursum pervertere, & quod maximum est, specie roborandi ægri, non nisi roborare suum marsupium; hanc imposturam inter honestos viros non ferendam nec reticendam utique esse puto. Non minorem censuram merentur & illi, qui capti phænomenis chymicis, sexcenta sua nomine Alterantium ubique exponunt, vere μεταβαίνοντες εις άλλο γένος, confundentesque habitum corporum, ut pure mixtorum, cum habitu longe diverso corporum, ut simul viventium, physicam inquam cum medica physiologia & pathologia. Hæc consideranti mihi in mentem veniunt tres illæ diversæ sententiæ circa medicinam sanctiorem, quæ mentis est: Sunt, iique quamplurimi, qui sanitatem animæ nescio ex qua absurde intellecta imputatione Justitiæ Servatoris Christi somniantes, ulcera, fœtorem, & quicquid abominabile in mente reperitur, fovent & præ se ferunt. Sunt contra alii religione adeo rigidi, quibus non satis videtur, iniquitatis putrida membra abscindere; sed & ipsam naturam & temperamentum, dummodo possent, mutare, evertere & quasi alterare intendunt: Reliqui vero repurgando renovandoque interiorem hominem, idque per Spiritum Christi, omnè negotium, quantum in hoc seculo fieri potest, feliciter absolvunt. Non absimilis videtur subesse ratio in consiliis medicorum circa plerasque curationes. Jam multa pretiosa in pantices, utut impurissimos, profundunt, quæ sive vera sive ficta sint roborantia, aut laterem lavant, aut morbum nutriunt, atque ita spiritum, sub squalore & fordibus diu colluctatum, temere atque negligenter suffocari patiuntur. Alii subtiliores ex schola chymica rationali nati medici, di-
gno-

gnoscunt quidem, causam morbi, aut decantati illius defectus spirituum, esse plerunque in pravitate aut abundantia alicujus materiæ positam : sed falluntur ut plurimum in therapia, dum intentione humorum corrigendorum, alterandorum per particulas jam acidas jam acalinas, jam rotundas jam cuspidatas, (& nescio ducti quibus mechanicorum rationibus,) ægrum mole sua ingemiscentem tamdiu detinent, donec vel mors interveniat vel empiricus, qui confusus experientia rationali, unica sæpe evacuatione feliciter peracta, subtilitates ejusmodi eludit. Pauci dantur, qui videant, quod usu & effectum probatum est, qui bene dixerint inter id quod fit, & quod fieri possit, qui meminerint, medicum non esse naturæ dictatorem, sed ministrum: verbo: in morborum genere fere omni, nihil magis opus esse, quam, in eliminandis recrementis & superfluis, naturæ famulari, quibus ipsa se proprio nisu non satis cito, tuto, & jucunde expedire valet. Longum esset ac difficile, hæc omnia paucis paginis profequi: Æquo lectori jam sufficiat, legisse de Roborantibus quid verum utile ac perpetuum affirmari potest.

CAP. I.

DE

DEBILITATE, AC DEBILITANTIBUS.

§. I.

Quid sit *debilitas*, omnibus patet, nempe *defectus virium*, seu potentiae & energiae motricis, in corpore exercendae. Ast dum jam nos affirmamus, debilitatem dicendum esse defectum virium *in corpore*, in pri-

CAP. I. DE DEBILITATE;

mo statim limine ad dubium aliquod offendimus, nempe ad istam quæstionem, an debilitas corporis parthema sit, an animæ? nata videtur hæc quæstio ex controversia de subjecto potentiæ movendi, quam alii corporis affectionem esse dicunt, concreatam & congenitam, alii animæ tribunt, alii alia fingunt; longius foret utriusque sententiæ rationes controversas & pugnantes recensere, & quid veri, quidque falsi singulis subsit, scrupulosius perquirere, frustraneum quoque vel ideo, quod alii jam cum debita ἀνεπισεία hanc litem composuerint, cum quibus animæ virtutem motricem, corpori vero aptitudinem instrumentalem tribuimus. Anima movet corpus in genere, cum aliqua tamen diversitate gradus, ordinis atque temporis, ad certum finem proportionatis, nisi impediatur vel perturbetur, sed corpus aptitudine sua recipit motus, & specialiter in certos modos determinat per structuram suam, pro certis motibus edendis ita fabricatam; Cum igitur potentia movendi, & motus quasi primus, principaliter sit in anima, & ab hac in corpus transeat, hoc vero ad motus secundos saltim instrumentaliter concurrat, ideo videtur debilitas animæ non corporis vitium & parthema esse, ac dici debere. Verum cum vires non in potentia, sed in actu consistant, actus autem fiat in & per corpus, hoc etiam proprie robustum i. e. viribus, in actu exercito, instructum sit, & dicatur; hinc efficitur debilitatem quoque non animæ moventis, sed corporis, parthema esse; accedit, quod ipsum corpus aptitudine sua receptiva ac determinativa ad certos motus ita concurrat, ut agens ultra istam in gradu & modo ordinario nihil promoveat, uti exemplo debilitatis respectiva phlegmatico-

ticorum patet ; pari ratione , quod sæpe surrepat debilitas corporis citra veram jacturam energiæ motricis in anima, sed per solas causas morales, confusionis, trepidationis, desperationis, & reliqua. Denique distinguenda est causa ab effectu.

§. 2. Nihil autem contra nos agunt, qui propterea, quod debilitatem corporis affectionem dicimus, vi contrariorum, inferre volunt, quod corpori quoque virtus motoria competat ; nihil agunt, qui hanc in gratiam, quantitatem molis majoris robustiorem, testimonii loco afferunt, dicentes, elephantem, propter molem corporis, sciuro esse fortiorem, & e contrario, quod, languente & contabescente corpore, languere & marcescere videatur ipse animus, & virtus motiva, unde senes viro juvene, pueros quadrato homine, atrophiam laborantem succipleno esse debiliores ; Sed hæc nos parum morantur. Concedimus, sub magnitudine molis omnino fortiores motus & resistentias respectivas fieri, ita ut elephas sciuro sit fortior tum ob majus robur actionum, tum ob majorem firmitudinem resistendi, ut à minori occurrente & contranitante objecto loco moveri, vinci & subigi non possit. Verum, vis & robur cujusvis animantis non ex comparata, ad alienam, sed ex absoluta, sua potentia & energia, judicandum est ; moti sunt qui per jocum serium pulicem bove robustiorem dicunt, quod ille præ hoc, juxta proportionem utriusque corporis, vehementiores motus edat ; ast non lubet joculari testimonio rem dirimere, cum serio totam causam judicando certissimum sit, quod fortitudo roboris non a magnitudine ac mole corporis, sed PROPTER hanc major sit in majoribus, atque valde videatur

vero-

§ CAP. I. DE DEBILITATE

verosimile, quod Summus Creator, in producendis viventibus, primum cogitaverit de materia, tum de spiritu, vel motore, uti patet ex historia Moyſis de primo homine; & licet per ſpiraculum illud vitarum Moſaicum malis intelligi particulam quandam auræ divinæ, quodq; principium vitale, brutis communefimul cum corpore extiterit; certum tamen eſt, Deum Creatorem unicuique corpori animato præfeciffe motorem adæquatum & proportionatum corpori, vel actionibus, per corpus efficiendis. Sunt enim aliqua animantia ſub minore mole corporis robuſtiſſima, quod de leone reſpectu bovis maximi certum eſt; adeo, ut principium movens non ſemper ad molem & pondus quaſi corporis, ſed & ad uſus & effectuum proportionem cum aliqua diverſitatis latitudine diſtributum fuiſſe appareat.

§. 3. Quod ad ægros, pueros, ſenesque, ſanis (corpore,) virisque in flore ætatis conſtitutis debiliores attinet, concedo hæc omnia ſalva theſi. Diximus enim jam ſupra, quod ad motus exercendos neceſſaria ſit corporis aptitudo instrumentalis, qua vel per ætatem nondum conceſſa, vel denegata per ſpontaneum naturæ defectum vel ſub morbis detracta, mirum non erit, ſi tali in corpore debiliores motus peragantur. Sæpiſſime in morbis non amiſſio virium, ſed ſola omiſſio earundem debilitatis in corpore ſubito quandoque ingruentis cauſa eſt, trepidante natura, cunctante ac tergiverſante, per confuſionem, diffidentiam & deſperationem; quinimo ſi vitalium aliqua actiones intenduntur, reliquas, tum has, tum anomalas negligi conſultum, & ex re ægrotantis eſt. De puerorum ineptitudine corporis instrumentali ad fortiōres, & viro quadrato pares motus ſub-

eun-

eundos & exequendos postea dicemus, vbi de respectiva ætatum ac temperamentorum debilitate sermo erit. Senum spontaneus naturæ defectus ac debilitas naturalis, ingravescente ætate, gliscendo prævalefcens, unde dependeat, non parum exercuit ingenia doctorum. Frustra hujus rei causa quæritur in vitio corporis aut animæ per usum longiorem contracto; immortalem esse animam a posteriori, seu non interire, pie credimus; potentia movendi videtur esse de essentiæ animæ, ut adeo nec hæc perdi videatur, activitatem energia vitalis & animalis, ab alacritate & vigore sub senio gliscente, remittere ac deficere, ita, ut certis temporum periodis exactis inclinent ad mortem, eamque subeant animalia, illæso adhuc corpore, cujus marcor languidus vel rigiditas torpidior per senctutem accedens, uti nec mortis causa naturalis est, ita nec corpus in se viribus motricibus instructum esse debere probat. Quare, ut in viam, unde digressi sumus, redeamus, certum ratumque sit, debilitatem pathema corporis esse, animam illius causam principalem; corpus, instrumentalem.

§. 4. Debitatum *causse* memorari merentur sequentes: Ut igitur ab ultima origine petamus ordinem, prima latet in puncto *conceptionis*, genitore aut impubere, aut morbidò, aut viribus exhausto, femineque ejus immaturo l. non vivido fatis & inprimis concurrente vitio, quo l. uterus l. tota œconomia corporis materni laborat. Effectum ex *siderum influxu* in temperamenta quod attinet, fides maneat penes astrologos. Concedo, astra, & planetarum diversos positus in athmosphæram aeris nostram influxum habere, eumque varie alterare posse; fac etiam aerem afficere corpora, tenella quo-

B

que

que recens natorum ; vix tamen natura eorum ita alterabitur vel instruetur, ut certam ac perpetuam ab aetris indolem, vel energiam, liceat arcessere. Nos, ne transcendendo sphaeram humani sensus confundamur, acquiescimus in causa proximiori, qua novimus, vim vegetativam a parentibus communicari determinarique. Cum vero ad producendum tertium idque vivum utriusque semen motu & calore intime commisceri debet, profecto nil nisi infirmi ac imperfecti expectatur, cum aut alterutrius aut utriusque facultas generandi defecerit.

§. 5. Altera culpa redundat ad malam *nutritionem* & *formationem* foetus in utero, quae causa praexistente primum enumerata, foetui tanto magis non potest non esse detrimento. Quo pertinent maxime matris intemperatus brutusque victus, nimis parvus nec sufficiens motus voluntarius violentior, terror, metus atque tristitia; verbo: usus sex rerum non naturalium l. nimius l. deficiens vel inordinatus l. sine exceptione exitialis, nisi subinde picæ ac malaciæ, gravidarum vitia, foetui non semper noxia excipias. Quantum hæc ut plurimum noceant, innumeri partus plus satis ostendunt, imprimis matris animi turbulenti motus; quippe qui reliquis licet, quæ circumstant rem, recte se habentibus omnibus, naturam tenello huic operi insudantem, avocant, impediunt, imo prosternunt, aut, si ad negotium recedit, naturæ foetus ita incutiuntur, ut non nisi sensibiles ac proinde, sub sensibilitate morbis obnoxia, debiliores evadant.

§. 6. Huic annumeratur tertio, tum præmaturatum minus provida *partus* exclusio. Sit enim optimum semen, sit tempestas, qua faventior non altera, sit hortula-

tulanus exquisitè diligens, sit messis propinqua in expectatione: modo ventus impetuosè ingruat, arborem agitans, frondes conquassans, fructum dejiciens, habebis, quod durable non est, neque ad virtutem reliquorum accedit. Eodem modo se res habet cum foetu, præmaturò partu excluso, sive sit ex gravidæ meticulofo, & quovis rerum inopinato occurfu, tremente animo, quem abortus & partus intempestivus communiter sequitur; sive vix apparentibus nothis ad partum doloribus, ad facilitandum eundem fortiter pellentibus natura præpotere concitata foetum justo tempore citius protrudat; sive, aliis de causis contingat. Par ratio est, si sub malo regimine a nutricibus administrato tenellus infans ita læditur, ut homine dignum robur nunquam assequatur, per totam vitam valetudinarius.

§. 7. Jam venimus ad illud, quod numero quartum, re ipsa vero primum ultimumque absolvit in pathologia latus, h. e. ad *animi motus*. Illi, in primis sic dicti irascibiles, instar penetrantissimi fulguris sunt, quo percussa natura tota horret ac contremiscit, intentio ejus in actibus vitalibus redditur irrita, atque perversa, opera in iisdem jam per ætatem bene succedentia perturbantur, brevi: languet natura, infirmatur, deliquescit. Modum & nexum divini hujus phænomeni imperscrutabilem investigare quo minus valemus, eo magis, quam pestiferum œconomix vitali sit, proh dolor, novimus omnes. Animi motus violentia sua vitæ mala reliqua longe superant; hinc duos nonnunquam videmus ejusdem vitæ generis, roboris, ætatis, victus, habitationis, motus, quietis, plusquam bestiarum more in noctem commessantes, quorum alterum paulo post gra-

vi ira percussum aut tristi nuncio perterritum gravissimo morbo confictari; alterum quieti animi hominem, ne de digiti quidem dolore conquerentem audimus. Animi motus in effectu subsequente subtrahunt toties de viribus, quoties recurrunt, subtrahunt de annis, & licet quam mitissimi & rariores fiant, reddunt homines tanto magis caducos, fragiles, & mortales. Debiles dixeris, plerunque iracundos, pensitabundos, tristes, timidus dixeris. Senem quæris, hominem lætum tranquillum, svavem quæris; paucissimos videas, quos consuetudo per impetus affectuum impune dimittat.

§. 8. Quinto referri debet *consuetudo*, utpote in qua non magna vis est, sed profecto altera natura. Infans plumis atque tegumentis nimis curiose habitus mollescit & l. levissimæ auræ allapsu decumbit; provectioribus delicatulis tota vita morbus est. Blandiebatur antea pulmonibus & poris gratus calor omni cura servatus, hinc illis liberior tonus in propellendo & attenuando sanguine; hisce liberior apertio ad excerrenda superflua & heterogenea ex eodem; Quod si vero ejusmodi corpus exponitur tempestati cœli, tunc veluti fulmine tacti delicatius habitæ fibræ rigore afficiuntur, excretiones repente præcluduntur, unde motus febriles, catharri, asthmata, convulsiones, lipothymia & hujus generis mala plura, quæ sæpe primo ictu funesta, aut per totam eorum vitam familiaria, esse solent. Eadem ratione se res habet in motu & quiete. In labore, quo jubemur moveri ad sudorem, certe non legis rigor, sed optimum supremi consilium, non virium nocumentum, sed augmentum & robur est: Quoniam actus ad vitam & nutritionem pertinentes eo promoventur.

ventur, & quod victu, animi turbis, aeris intemperie & manu medici, sive in motu sive in humoribus læditur, manifesto corrigitur. Contra vero in otio & mollitie, debilitas, morbus & mors consistit. Ut igitur mirari desinant mortales, quare hodiernum assequantur tam pauci maiorum ætatem, & cur litteratorum laudabile scilicet! otium plerumque fors miserima pœnitendaque vitæ sit. Quo quis magis autem vel minus corporis exercitationibus asuevit, eomagis vel minus virium suarum perentiscet dispendium, aliud vitæ genus electurur. Qui vehendo, eundo, digladiando, laborando iuvenem suum strenue exercent, naturam optime roborant, ut nihil tam grave & arduum sit, quod non suscipiant peragantque. Ex quo vero inertiae, somno & voluptatibus pulvinar sternere incipiunt, viribus tam notabiliter decrescunt, quantum corpus capit indies incrementa. Nam cum antea motibus, vitam conservantibus, crebro motu voluntario veniretur auxilio, hoc postmodum neglecto, interim massa sanguinis augescente, naturæ efficacia à creatore data, imposterum impar & insufficientis œconomiae suæ deprehenditur, ad minimum effective, & per accidens, quando plethora proportionem vasorum & pororum excedens, maleque subacta, morbos varios peperit debilitantes. Contra qui labore occaluerunt nullatenus, molli ac deside vitæ genere ab incunabilis vsi, vel minima membrorum agitatione luxantur, tremunt & invalescunt. Consueti solidos labores ferre, etsi fuerint invalidi aut senes, non consuetis, quamvis robustis & iuvenibus, facilius ferunt. Hippocr. aphor. 49. sect. 2. Quis ignorat vim, quanta consuetudinis sit in somno, statis temporibus re-

petito? Eo turbatus & athleticæ sanitatis Hercules malignam videtur accepisse calamitatem. Similiter somnum longiorē capiens à prandio, quo à puero rem agere consuevit, non refurgit nisi torpidus, infirmus & impiger. Quem latent mille incommoda eorum, quibus mitra plumosa à multa ætate nocte imponi consueta, per somnum forte decidit? Quis nescit, Westphalus & Saxonix superioris filius, quam male se habere quiritent, mutata invicem victus ratione? Insuper hanc alteram naturam expellas furca, tamen vsque recurret, qua nimirum per antiquiorem, longiorem & crebriorem vsum vel per minus talem confirmata est.

§. 9. Ad sextum titulum referimus *excernendorum retentionem*; quibus natura pressa non raro opprimitur. Atque hoc loco dicendum esset de hæmorrhagarum, necessariarum solitarumque impeditis fluxibus, imprimis mensium & lochiorum suppressione, hæmorrhoidum defectu, de obstructione cerebri & narium, pectoris infarctu, pororum constipatione, alvi constrictione, vrinæ difficultate, sputatione imminuta, evacuationum sanguinis per artem neglectu, & reliquis, quatenus lipothymiarum lassitudinum, apoplexiarum paralyfiumque generices sunt. Quo minus autem proprie appellari merentur debilitates, eo familiariores sunt & pro talibus habentur, adeo ut inter decem morbos vix occurrat unicus, qui in retento excernendo non agnoscat originem.

§. 10. Septimo extenuari vires hominis per *ni-
miam abstinentium in cibo & potu* satis constat. Quamvis enim robur agentis primario non pendeat ab instrumento, vti supra nocuimus, hoc tamen ita com-
para-

paratum fit, ut dignitati & intentioni istius respondeat. Quemadmodum igitur vanus ictus erit atque irritus, quem instrumeto feceris nimis levi aut non exacuato fatis: ita corpore exfangui, nec cui satis nutrimentum est, vel robustissima natura nec quicquam efficere valet. Aut si cui, intuitu actuum vitalium, hominem cum aula regia comparari placeat, ubi regina natura in expurgando & suggerendo, quæ ad conversandum palatium pertinent, maxime versatur: Profecto his denegatis, h. e. cibo, potu atque hinc enato sanguine ædificatio non perficitur, quin jam structa tota compages vacillat, corruiat, atque dominus abhinc abscedere cogitur.

§. II. Verum enim vero in hoc tantum non sæpe deficiunt, quantum excedunt mortales, neque adeo sibi ipsismet nocent invidi cynici, quam epicureorum prodiga cohors. Quin exprimi verbis non potest, quam emacerentur vires temeraria illa ingurgitatione ciborum, potatione, qua natura ita obruitur, ut neque hic neque illic, quod sui officii est, præstare queat, atque hercules ipse misere succumbat. Motu voluntario si minus moderato utamur, partes solidas atteri fluidas consumi nimium quis dubitat? Venæ exercitio abutentes, delicatissimam humorum partem temere profundentes, enervati, exfucci, magis inter mortuos quam vivos, referendi sunt. Sanguinis missione sive spontanea sive violenta nimia, (quippe quo minoris mundi archeus aquis veluti, microcosmicis expansus, provehens, justæ quantitatis ad sui subsistentiam habet opus) mittuntur vires, ipsaque anima. Porro quod actus animales concernit, nimia applicatione orga-

organorum sensoriorum, acies oculorum nonne hebetant? aurium tympana nonne flaccescunt? aut læduntur? sensuum internorum quæcunque demum sint organa, nimio usu hebescunt & debilitantur summopere.

§. 12. Tandem hic incusari meretur *imprudens medici* atrox & cyclopica manus, quæ se teneræ naturæ non uno exemplo funestam exhibuit: Idque maxime ex falsissima opinione corpus ægri ita subesse eorum potestati, nec aliter, ut subjecta chymix, ex quorum rationali anatomia, combinatione, effectus intentus facile & sine periculo obtineri potest; vel, qui non admodum rarus error est, ut subjecta mechanica, quæ se sine dispendio mixtionis, torqueri, diminui, augeri transformariq; patiuntur, cum tamen medicus objectum habeat cooperativum, sub cuius synergia sollicite observanda, unice ad effectum optatum actiones dirigere licet. Ad hæc non obliviscamur *morborum* colluviem, qui veluti diluvio minorem mundum immergunt, immersum fatigant fatigatum suffocant penitus. Differunt hic viri dejectiones tempore invasionis earundem, quarum aliqua contingentes sub morbi initium, signum causæ malæ nunquam non innuunt, uti in febribus malignis notum est, ubi natura horret ac refugit inchoare, quod absolvere desperat; aliqua post morbi decursum, quæ non morbus ipse sunt, ut vulgus pertimescit, sed certe bonis auspiciis significant, l. paroxysmi stadium, l. rotam periodum eminentem esse, v. g. in fine febrium debilitates ad tempus residuas exhibentium,

CAP. II.

DE

ROBORANTIBUS REMEDIIS.

§. I.

Quod de oppositorum opposita ratione logicorum præcepta tradunt, illud de roborantibus in relatione ad debilitantia recte quidem asseritur: Quemadmodum vero debilitari effective quidem materiæ, efficienter vero agentis est, ita & roborari modo illius, modo hujus genuinum prædicatum audit; sub ea tamen animadversione, ut remedia, (in primario & immediate naturam roborantia atque in talia secundo atque per accidens divisa) varia medicamenta sub hoc titulo comprehendere liceat. Quo non tam ea pertinere observantur, quæ, sub quocunque veniant nomine, ad naturæ seu principii vitalis conservandum robur ac virtutem faciunt, sed & specialiter multa eorum, quæ directe & immediate corpori proficiunt, qualia sunt nutrientia, constringentia, balsamica, aromatica, imo & evacuantia: Verum in eo tantum cautio adhibenda venit, ne loquendi libertate abutentes, confundentesque causas morborum prolabamur in errores, qui therapie admodum præjudicant. Quod si viæ primæ vel secundæ purgantur, boni succi excoquantur & augmentum accipiunt, partes fibrosæ & glandulosæ constringuntur, ubi talia augeri, purgari & constringi debent, sive sit cor, sive hepar, sive caput, sive intestina, quæ roboranda dicas, quin si vel maxime medicamenti causam proximam ignores, veræ & practicæ scientiæ tuæ turpitudini non est, utut offendas delicatulas aures physicorum. Contra vero, si parte aliqua corporis organi

C

nici

nici vel à nimio vel ab heterogeneo gravata, atque ita actioni suscipiendæ impare, stante pede adducimur ad roborantium auratas pyxides, aquas magnanimitatis, pulveres vitæ, aliaque sic dicta generosa remedia, idque ex ea opinione, quod apparenti infirmitati virium novarum additamento succurrere opus sit: Certe profecto indicationis non satis habemus argumentum, atque ita audemus pericula tum ægri tum gloriæ nostræ. Quamvis autem ad evitandam confusionem & errores præstaret, scapham scapham dicere, à proprio significato verborum non cedere, neque classẽ hujus generis medicamentorum amplius justo extendere: Frustra tamen speratur in limites suos recta reductio, quamdiu videmus hos trahi studio antiquitatis, alios libidine contradicendi, alios aviditate lucri, quæ vel stercoři gratiam splendoremque conciliat.

§. 2. Neque nostrarum partium est, in dicendis sententiis agere judicem, loquamur cum multis, imo cum omnibus, agamus cum paucis. Servantes igitur materiam medicam, de *roborantibus* non nihil definituri, ea duplicia esse non immerito statuimus. *Primum genus* eorum est, quæ principium vitale à priori afficiunt, idque vel *immediate* sine contactu corporali, ut unice sunt animi grata, gratorum objectorum irritamenta, ac ideæ e. g. gaudium & spes: vel *mediate*, seu mediantibus corpus contactantibus remediis illis, quæ naturam motibus turbatam impeditamque ad eosdem prosequendos revocant incitantque, seu ut quidam loquuntur, spiritualescentiam sanguinis promovent, v. g. vinum, saccharata, aromatica acia sic dicta nervina. *Aterum* comprehendit ea, quæ operantur magis à *posteriori* & ex *consequenti*, ubi scilicet, prius recte

recte constituto corpore, postea utique agendi præfens energia non potest non actu ipso proficere, quæ debet. Quorum classis prima analepticorum, sanguinem lymphamque exquisitè nutritiam restituentium, e. g. cibi evpepti, emulsiones; Altera *tonicorum*, partes flaccidiores intendentium, atque hinc motus secretorios excretoriosque promoventium, quorsum pertinent leniter *constringentia*, gummata, balsamica fixiora, volatilia urinosa, imo martialia. Porro videntur quibusdam hæc curatius definiri posse, facta divisione juxta ipsorum materiam, quæ in aliis *oleosa*, in aliis *spirituosa*, jam *salina* jam *acida* reperitur; sive qua finem respiciunt, dum hæc naturam juvant in animalibus, illa in vitalibus, reliqua in mixtis actionibus; sive considerantes duas maximas illas hominis essentias, agens alterum, alterum corpus, circa quas materiæ medicæ diversimode versantur: Verum cum nec magnis ingenis facile contingat, de causis, nexibus & effectibus rerum physicis, adæquate, distincte & generatim dicere, imbecillitatis nostræ memores tantum frustra colligemus, systematicam scribendi methodum robustioribus relicturi.

§. 3. Dari aliquem inter animam & corpus verum atque mutuam nexum; passionibus animi alterari, impediri ac præcipitari actus vitales; hisque mutatis humores denique in dyscrasiam redigi; porro eandem dyscrasiam, ut & plethoram, gravatam ac languidam reddere naturam, imo illam tandem penitus suffocare, in optimis medicorum scriptis cum ratione æque ac exemplis conjuncta habemus testimonia. Deinde agens nostrum etiam a priori, immediate, a se & in se affici, turbari & ad vitæ negotia ineptum fieri, negabit nemo, idearum mentis

tis efficaciam, tam vigilantium quam dormientium bene consideraturus. Quod ultimum infirmitatis genus videre est cum in omnibus illis, qui meditando speculandoque ingenii nervos nimium quantum intendunt, ac cumprimis memoriam, veluti helluones, inebriant, tum qui adversis rebus colluctantes, ira, invidia, mœrore, impatientia, multum defatigantur. Quibus rebus fit, ut non modo ipsius ingenii, verum & sanitatis funestum faciant naufragium; (ubi tamen alia res est maniacorum, quorum mens laborans corporis sanitati & vivacitati non adeo præjudicare solet.) Specialiter, quod *memoriæ* lapsus attinet, eum aliquando tantum esse, & propter vere prodigum ejusdem usum, & propter ætatem, pervidemus in istis, de quibus dicitur: Sie haben sich zu Narren studirt / sie sind so kindisch worden / daß sie ihrer eigenen Rede vergessen: ut profecto ipse desipiscere incipiat, qui nesciat, frustra huic malo quæri consilium. Si quid est eidem solatii, id omne à quiete & cessatione à nimio istius facultatis usu expectandum, quo quidem illud, quod in organo semel corruptum, reparabile non est, sed dummodo per ætatem licet, id tantum efficitur, quo minus damnum in peius corruat, sed & vires tot ac variarum idearum undis velut immersæ quadantenus refocillentur. A posteriori vero, quatenus memoriæ depravatio latet in organo h. e. cerebro, videas, an quid consilii positum sit in expectatione. Qui quidem ex vulnere, capiti inflicto, ex percussione capitis, contusione quassatoria, & eiusmodi graviori violentia, vesani & obliviosi facti sunt, spe restitutionis fere omnimoda excidunt, minimum anni recursum ejusdemque magnis mutationibus, lunæ phasibus, tempestate procellosa, diebus canicularibus, animi vehem-

tio-

re commotione, morbis ingruentibus præcipue febris, singuli pro reliqua sua animi humorumque temperie, sensus communis facultate destituuntur. Quibus alius morbus gravior prægressus in culpam venit, apoplexia, & id genus, epilepsia, febris acuta, pestilentia, qualem in Attica olim fuisse legimus, si meminerint, morbum esse ex classe eorum Consequentium, quorum nunquam non anceps ac difficilis curatio est. Optima fide rerum medicarum dignus *Forestus* in memoriæ diminutione, quæ ab apoplexia & insequente paralyti, feliciter curata, restitit, egregii effectus fuisse prædicat electuarium ex nuc. mosch. rad galang. cardamom. conserv. ros. singulo mane ad iuglandis magnitudinem, pariter & mirobalanum chebulum conditum, quotidie sumtum, præmissis præmittendis, & non omissa forti ac diligenti frictione verticis ac nuchæ, *lib. 3. observ. 33.*

S. 4. Cæterum & in his & in aliis, si quid tentare animus est, ubi causam manifestiorem magisque materiallem existimamus, quales iuxta veteres sunt cerebri iusto plus humida flaccidaque constitutio, aut nimia eiusdem, siccitas; ad has iuxta ætatum & temperamentorum diversitates primum omnium respiciendum esse iubebant antiquiores. Phlegmaticis, quos maxime dignoscebant ex somno multo, somniis quasi hydrophobicis, mucii abundantia, sputo nimio, &c. præter rusticationem, purgationem, abstinentiam a venere, qua corpus mollescere credebatur, somno; dietam parciolem & magis calidam, &c. apprime commendant apophlegmatizantia errhina, quorum inter helloborus niger & succus betæ rubræ palmam tenent. Porro volatilia urinosâ, oleosâ, aromatica, calida, tum externe per nares attracta, cucuphis

cuphis & unguentis applicata, tum interne sumta. Hæc enim penetrant altius in cerebrum, resolvunt in eo pituitam, excutiunt aquositate, vapores dissipant, quod flaccidum fuit, restituunt tono & ut cum multis loquamur, roborant memoriã. Quo circa frigida humida canepejus & angue fugienda, siue sint a regionis vaporosa & lacustri constitutione, siue à lqvalore domicilii, siue ab aquilonia tempestate, siue à victu nimis potulento, frigidoque siue à denudatione pedum, tantum quod excipiuntur pediluvia calida & infessus, utpote quæ in capitis affectibus omnibus nonnihil utilitatis adferunt. Contra in statu cerebri sicciore sternutatoria aliaque calida sicca, quia mouent, vbi nihil mouendum, malo habitu hic in scenam prodeunt; potius è re existimantur blandiora olea, imprimis amygdalarum dulc: quæ vel supino iacenti instillare vel cum gossypio ingerere mirum in modum adiuuat. Non neglectis insuper emulsionibus ex amygd. dulc. sem. refriger. pineis, decoctis gelatinosis, pediluviiis, aliisque ad humectandum, leniendum, sopiendum, relaxandumque necessariis. Ad hæc dicenda quædam requiruntur de *Intellectu*, quem vulgo vocant iudicium, cuius in rebus æstimandis promptitudo, in penetrando acumen à multis beata memoriæ desideratur. Verum enim vero eiusmodi causæ ad forum medicum vix quodammodo pertinent. Quod ex antedictis de memoriæ defectibus restaurandis, porro assidua, sed tamen moderata, intellectus vsurpatione, bona diætã, libero aere ac studio tranquillitatis animi corrigi nequit, aliter tentatur frustra. Nam hisce modis nubila disiciuntur, flaccidæ partes tensiores fiunt, quo minus nobilissimi huius luminis radii energia sua defraudentur: de altionibus cogitare, nihil aliud est, quam longitudini suæ vnam velle adiicere.

§. 5. Quod spectat ad actus vitales, quos *commotio-
nes animi* imprimis irascibiles turbant, intercipiunt ac de-
bilitant, ea tanto calamitosior vitæ fortuna est, quanto mi-
nus tela eorum prævideri, distingui, evitarique possunt.
Subest enim magica quædam tyrannis, impetuosior quo-
vis fulgure, virulentior peste, eaque ipsa furiam atro-
cissima turba. Tamen & inter hosce fluctus iactam vi-
demus anchoram saluti, dummodo velint eandem am-
plexari mortales. Primum omnium officium pertinet
ad ægrum ipsum, idque situm est in magnitudine ve-
ra animi, qua adversus eundo in tempore, strenue ac con-
stanter irruentia tela averti & iam injectorum deleterion,
antequam altius infecerit motus & sanguinem, in herba
suffocari potest. Primum omnium hoc censetur merito,
quin imo alterum & vltimum, & tempore medicationis
& in reliqua vita omni sine exceptione necessarium, quod
sciant immorigeri & male feriatu patientes, cum omne
officium medico obtrudunt, & quod sui est, negligenter
habent, atque temere neglectum perfricta fronte perne-
gare non erubescunt. Equidem terror & iræ primus impetus
non adeo sunt, ad quæ dirigitur hæc oratio, quoniam mi-
nus in potestate hominis deprehenduntur, & non raro ci-
tius, quam in oculi ictu eundem ad internecionem truci-
dant. Verum & timor, & mœror, & tristitia & impati-
entia & iræ indulgentia sunt, quæ etiamsi animum præci-
pue imparati furiosa velocitate adorianur, ne autem vi-
res corpori exitiales acquirant eundo, primis gradibus
possunt ac debent sufflaminari.

§. 6. Alterum demum munus incumbit medico, qui,
quod in œconomia corporis humani, per animi turbulen-
tos motus concussum est, restaurare & ab interitu defen-
dere

dere satagat. Maximum attentus esse debet in disquirendo eo, numquis & quisnam motuum vitalium laborare ceperit; & quod inde vitium humoribus vel solidis fuerit intentatum aut inductum; Ubi opus non est, vt scrupulosius inhæreat quæstioni, quale animi pathema incusandum veniat, siquidem morbi ab istis oriundi, non nisi ob rationem temperamenti, ætatis, victus, status, temperatis manifesto differunt: neque tamen statim ab initio partium humorosarum vitia in examen vocentur, quoniam raro tanta deprehendimus, & si quæ fuerint, rarissime, aut si illa perfecta perspicimus sint, rationem ultimam talis modi morbi minus reddunt, neque certi ac utilis quidpiam indicare valent ad curationem. Cum igitur ægrum animo primum laborantem, de lipothymia, virium detrimento, spirituum suffocatione, cordis languore, ventriculi infirmitate, membrorum lassitudine, capitis debilitate conquerentem audimus, nunquam ab eo discedamus, nisi antefacta perquam diligenti inquisitione in hæmorrhagiarum ordinarium successum. Has enim aut suppressas, idque vt plurimum, aut ordine turbatas, citius iusto acceleratas, aut plane nimias, multorum affectuum, tum ab his, tum ab aliis causis occasionalibus excitatorum, causas fundamentales esse, constat. Deinde hæc siue contingerint, siue minus, probe observari debet status *plethoricus*, idque tanto magis in syncopali aut apoplectico decubitu, inque venæ sectioni asuetis. Ad hæc de *bile* tecum agites, qua per iram vel stomachus inundatus, vel sanguis infectus, l. motus intestinorum torminosi ac præcipites, usque ad animi deliquium facti sæpe sunt. Tandem nec *atons* negligenda venit, quæ obstructa, plenaque flatibus malum tanto gravius adauget, quanto minus sub his malis ad eum respicitur. Quibus per-

perspectis nec dubium nec difficile erit viro gravi, quomodo roborandæ sint partes debiles. Multis in morbis summa debilitatis causa est malignitas, quæ tamen rarius vera, & ex maligno aere nata, datur: communius autem in morbis, cum maligna virium debilitate coniunctis, a desponsatione omiffiva magis quam amiffiva perditione dependet per aliquam patheticam desperationem, aut desperabundam saltim tergiverfationem suscipiendorum motuum. Sola plethora ubi in morbis vires deiciat citra malignitatem materialem, tanto periculo non esse solet, per V. S. expedienda; post eam deinde merito progredimur ad sanguinis correctionem, nempe, si quæ sunt, spiffa attenuando, pituitosa resolvendo, ebullientia temperando, acria leniendo & quod palmarium est, heterogenea secernendo excernendoque; his expeditis vires feliciter redeunt, neglectis, minime. Neque enim quicquam hic possunt cum speciebus suis latificantibus Galenici, cum lapide Buttléri Helmontiani, nihil cum tinctura corallorum Paracelsistæ, nihil cum auro potabili Spagyrici, quorum omnium nihil minus quam roborandi virtus certo constat, aut si sit aliqua, in hoc morborum censu non primum locum promerentur. *Lapidem Buttléri*, quem archeo hominis, nescio, quam angelicam virtutem, vitæ quem herculeum vigorem conferre somniant, ab ipso Helmontio juniore paratum & alicui amicorum suorum communicatum possideo, cuius vero neque in hoc neque in aliis admiratione digni effectus eminent. *Aurum* aliæque, quorum pretium a raritate & opinione est, latificat pauperes & avaros, physice vero quidpiam conferre ad restorationem fanitatis, vel ignorantium, vel speculativorum vel fraudulentorum eo usque putamus com-

D

men-

menta, donec spectata magis atque constanti experientia aliud edocebimur.

§. 7. Venimus nunc ad *motum corporis*, cujus supra in causa roborandi mentionem injecimus. Quam egregios usus præstet, litteratis, aulicis, effeminatis, otiosis perquam exosa istius commendatio, rustici & similes, reliquis recte se habentibus, atletico suo corporis habitu ad invidiam demonstrant. Hoc solummodo teneamus, ut injungatur à teneris, accommodus sit ætati, victui, morbo & habitui, moderatus in principio, repetitus per vices, nec fiat à prandio, ferveturque quantum potest, per totam vitam. Atque hoc ultimum momentum, h. e. ejus continuatio eo pluris haberi debet, quo minoris aliquibus esse videtur. Sunt rustici, operarii, rei familiari operam dantes, milites, peregrinantes, & ejusmodi homines, qui vel sponte vel suafu suorum, vel ex perverse sublimiori de viribus senectæ non amplius profundendis medici consilio, muneri, labori, sudori, exercitationi valedicunt, quod reliquum vitæ est, in quiete placide transacturi. Ubi vero delicias & mollitiem primis labiis degustarunt, statim cum præsentissimo magisque ingravescente virium detrimento & languore perferunt, quam male rebus suis sit consultum.

§. 8. Inprimis pertinent hæc de motu corporis dicta ad hypochondriacos hystericasque. Non repetam divini Senis vere divinum consilium & ab incomparabilibus Stahliis, Sydenhamiis Bagliviiisque egregie commendatum, de navigatione, rusticatione, equitatione vectura, & similibus, quibus viscera & confines ductus, inprimis vena portæ leniter succussari, tono restitui, atque

que pededentim ac opportune à viscidatibus liberari interest. Sed hoc prætereundum minus puto, quod jam memoratus eximius Italus de motitando heftico ultra virium sufficientiam expertus memorat. *Neque obstat, ait, quod eger sit nimium debilis, viribus adeo prostratis ut ne quidem in lecto moveri valeat, siquidem in tali casu exercitium inchoandum primo erit rheda ad pauca stadia; deinde vero ad plura milliaria equitatione absolvendum. Prax. med. libr. 1. c. 13.* Podagrici, qui minime debili-um numero se eximi patiuntur, utinam intelligerent, quam perniciosum sit, plumis atque fellæ adeo inhærere; certe non amplius tot tamque diris exacerbationibus subjecti, nequæ adeo nodosi ac decrepoti, fierent, atque in innumeris exemplis pervidemus: quoniam motu non solum languis superabundans, qualem in podagricis maxime observamus, in serum resolutus per lenem transpirationem atque sudorem absumitur, sed & jam imminens spastica vehementia præpeditur. Sed paullo exercitium vehementius sit in his, quam in hefticis; vecturæ non sufficiunt, quin nocent propemodum, plus efficit equitatio, quoniam hac & pedibus labor incumbit; cum vero sedes mali præcipue figatur in pedibus, nihil magis e re esse comperimus, quam indefesso & frequenter eundo pedes exercere. Majorem hinc podagræ obnoxiorum numerum haud videmus, quam inter eos, qui versantur in locis voluptuosis, otio, aulis & qui rheda maxime portatili quasi machinæ inanimatæ promoveri se patiuntur. Novi quendam nobilem, qui paroxysmū appropinquantem animadvertens, pedibus versus scabellum lecti quantum potest, fortiter innixus, non obstantibus atrocissimis doloribus, hac summa intensione per horam

vel dimidium veluti Diogenes immotus atque constans permanet, quo renisu, uti per jocum & vere loquitur, inimicum suum nunquam non debellare se asseverat. Paralyticis censu debiliū non immerito comprehensis præcepta eadem pariter tradimus, quamvis utique negandum non sit, de iis plerumque actum esse, præprimis malo per diuturnitatem temporis obfirmato. Nihilominus membrorum crebra agitatio, frictio, ventilatio, succussatio sunt non pœnitendi usus, maxime concurrente firmo magnoque animo patientis. Quanta enim vis genio hominis sit à natura data, in corporis utilitatem mire redundans, & patet ex morborum genere omni, & exemplo istius, quod Halenses memoriæ prodiderunt, qui cum diu non ambulare potuisset, oborto subito in vicinia incendio, perterritus, à domesticis derelictum se videns, animum magnum sibi fumens, e lecto non solum prosilire, sed & feliciter aufugere & ab eo tempore pedibus bene uti potuit.

§. 9. Exquisitiora roborantium fere sunt *Nutrientia*, generatim complectentia omnes salubres cibos & potus, qui conservandæ vitæ efficiendæque nutritioni inserviunt; inspecie vero expepta, eaque omnia, quæ humectant, chyli, sanguinis, seminis & lactis uberiorem proventum promte reddunt; de animalibus, gelatinoso pingua, ut lac & jura carniū; de vegetabilibus, lactescencia, ut semina & γλιγγα & radices nonnullæ, quales sunt nobilissima bardana & althæa. De illis hoc loco non acturi obiter in memoriam revocamus nonnulla *Hippocratis*: *Quæ tongo tempore extenuata sunt corpora, sensim rescere oportet; quæ vero brevi, celeriter aph. 7 sect. II. Si à morbo cibum capiens quispiam vires non recipiat, copiosiore alimento corpus onerari indicat: Si vero cibum non capienti idem eveniat*

niat, evacuatione indigere sciendum est. 8. II. Impura corpora quo magis nutritur, eo magis læseris 10. II. Facilius est, potu satari, quam cibo 11. II. Victus tenuis in morbis longis periculosus. 4. I. Morbo peracuto & in vigore morbi, tenuissimo uti victu necesse. 8. I. In paroxysmis cibum subtrahere 11. I. Quod specialiter evpepta attinet, præcipue emulsiões, hordeaca, lactea, juraque carniū, omnibus iis paranda veniunt, qui atrophia, phthisi, hætica, marasmo, hysteria, hypochondriaco malo, & acutis laborant & extenuantur. Namque in his non solum stomacho prospiciamus, qui & propter consensum & propter fermentum obtusum cibos crudiores subigere nequit; sed & intestinis tenuioribus, quæ ob tonum amissum & minorum tubulorum obstructionem male digerunt & separant; neque minus infimo ventri, qui à non satis maceratorum crudiorum recementorum farragine oppilatur atque hinc vermium flatuumque generationi subjacet. At vero jam laudata assumendorum genera hoc sibi vere vendicant, ut à debili stomacho sine multa opera coqui & maxime extenuatis intestinis tenuioribus digeri possint, verum etiam, cum potior eorum pars transeat in bonum chylum, majora intestina, tono, destituta multa excrendorum colluvie non onerent, quin, teste sene nostro, eorum, quæ confertim & celeriter alunt, celeres etiam fiant excretiones. 18. II. De lactis usu qui uti comparatus sit oportet, breviter à Baglivio cap. XI. libr. II. Prax. med. fufius à Foresto in observ. de phthisi & hætica definitus legi meretur restant confutandi isti, qui vel pretiosissimis perlatis pluris æstimandum hoc roborans non tam negligunt, quam nunc propter ejus viscosam

primis viis se adhærentem, quin ad sanguinem trans-
euntem consistentiam; nunc propter inde enatum aco-
rem; nunc propter caseositatem & hinc metuendum cal-
culum; nunc propter bilis augmentum; nunc propter
obstructiones minorum tubulorū & alvi obstructionem
impetuose nimis condemnare audent. Quod facerem sa-
tis per inductionem multorum à multis retro annis exem-
plorum, ubi phthilici & hectici, vix halitum ducentes,
lacte nutricis l. asinæ veluti infantes ad vitam conservati
mirifice sunt; tum per infinitas instantias, quibus hac me-
re speculativa argumentandi ratione, non plura alia usu
satis confirmata, sed ipsa tota pharmacopolia destrueren-
tur: Sed prostat inconcussum argumentum: Quod in
fantibus nocumento non est, illud, siquidem cetera se pa-
ria habent omnia, ætate proæctis nocere verosimile non
habetur.

§. 10. Hisce proxime associantur *Aphrodisiaca*, quo-
rum alia nutriunt, alia stimulant; eaque *nutrientia* me-
morata delicatiora, quæ nobilem sanguinem semenque
conficiunt, primum jure locum hic occupant: neque adeo
muleum impedit, quo minus reliqua stimulantia pleraque
ab istorum censu penitus rejicere mihi infumam, *Sti-
mulantium* autem genera sunt eorum, quæ non modo
sanguinis motum progressivum auctiorem reddunt e. g.
volatilia; vinosâ, aromatica, odorata &c. sed etiam specia-
tim versus genitalia majori cum impetu tendunt, vasa-
que spermatica turgidiora reddunt, quo pertinent *diureti-
ca*, inprimis ex classe salinorum. Minimum stimulan-
tia sine nutrientibus usurpare non tam irritum est, ac ve-
luti cursori viribus exhausto calcar addere; quam exitio-
sum

sum, cum per ea sanguini violenter extorquetur id, quo ipse ad sustentandos vires atque fovendum calorem minus carere potest. Cautius agetur inter istos, qui causas impotentiae virilis recte cognoscere & distinguere student. Forsitan apparebit membri brevitatis, parvitas, cui frustra petunt remedium; aut defectus testiculorum l. alterutrius; aut ventris prominens obesitas; & ejusmodi partium incurabile vitium: Porro, frigida senectus, impubertas, morbus, gonorrhœa inveterata, quæ singula Veterem nullatenus excitari patiuntur. Quod si Veneris immoderatus inculatur usus, nihil adeo opus est, quam *ῥῆ ἐπέχειν*, ne flaccida nimis & tono vix restituenda reddantur genitalia, sanguis nobilissimo succo privetur sed ut amissus in tempore restituatur. Ceterum de hoc & impubertate majorum nostrorum imitandum propono exemplum, de quibus, *Tacitus, sera, ait, juvenum Venus, eoque inexhausta pubertas, nec virgines festinantur, viri singulis uxoribus contenti sunt, paucissima in tam numerosa gente adulteria.* Illi virium defectui, qui partim à victu nimis parco, quali gaudent pauperes, avari ac stoici, partim à multis lucubrationibus aut corporis exercitio vehementiori est, quomodo medendum sit, per se jam satis clare patet. Eo magis autem obscurum est, quid agendum contra *fascinum*, cujus ex actis publicis fide memoratuque dignum prostat exemplum. Robusti animi ac corporis bene compositi nobilis, sponsæ suæ, ætate atque statura egregie floridæ, quod mariti est, nunquam præstare poterat, quavis intentione cœundi, virgula manente semper flaccida & ad ulum inepta. Misera femina primum conquerebatur de marito apud amicos, denique cum ad pectus veluti eunuchi frustra diu suspirasset Cupidinem

dinem, apud iudices synedrii, quoniam non in ipsius potentia sed in voluntate vitium latere arbitrabatur. Jam adhibitis incassum omnibus, quæ ob suspectum fascinum experiri interest, accusatus adigebatur eo, ut iurejurando pronuntiaret, quantum in sua voluntate esset, se non de ficere, neque causam rei aliam posse cognoscere. Tunc matrimonii vinculum inter eos, per litteras, quas divortii vocant, dissolutum est. In viro mentem fuisse recti consciam, neque ipsum à nativitate impotentem, primum inter amicos notum fiebat, qui eum cum aliis ex voto congregari, atque sponsam suam impense amare satis certo sciebant; postmodum plane erat in proptulo, cum aliam sumeret in matrimonium & per singulos fere annos luci sistebat viva testimonia. Quamvis hic per teneras religiosorum aures libere dicere non liceat, proficua tamen & necessaria in tollendis hisce malis non nisi magica dari, coram mente sanioribus pronuntiare haud quaquam pertimescimus. Quorum aliqua consistunt in sola magica vi imaginationis & medentis & patientis, aliqua cum eadem conjunctam habent agro propinandum specificum remedium, cujusmodi succum *betulae* vel sponte vel ex ea fauciatam exstillantem in secretis merito habemus.

§. II. Nunc aphrodisiacorum specifica collecturi primum omnium neque ex multis unum laudamus *sal* quoddam *essentiale microcosmi*, quo ceu vero vitæ balsamo, arceo hominis nihil hic gratius sæpe deprehensum est. Pariter & ob raritatem & ob efficaciam pretiola *ambra* in templo Veneris fragantissimi odoris est, cujus essentiam cum acid. vitriol. mixtam magnum Germaniæ Principem ad vitam longam adhibere compertum habemus.

bemus. *Boletus cervinus*, quem a forte delapso cervi semine in locis graminosis cresci & à nudis pedibus incedentibus quæri, Hungari perhibent; pariter & *stincus marinus*, nobile lacertarum genus, laudibus suis omnino non carere debent, idque tanto minus, quo magis inter omnes constat, animantium genera ad libidinem superlativè prona, maxime illorum partes ejusmodi, quæ semen vel efficiunt vel colligunt, Veneri optimas victimas præbere. Hac ratione plura inveniri posse existimo, atque *perdrices, phasiani, castoreum ambrag;* sunt; insuper intelligi, quare prudentissimus legislator Moyses judæis utpote voluptate maxime effrænibus carniùm multarum pinguium præcipue esu interdicebat; similiter cur aliqui, venere luxuriosiores aliis videantur. Ex vegetabilium regno in noticiam nostrum pervenit *Cacaofructus* Indorum, *oryza* Turcarum, *Ninsing* Chinesium, *satyrion* Germanorū, & pervenient in usum plura, quoniam iis, quas nostra terra fert, inexplebiles deliciis, terra marique conquiritimus voluptates. Ad hæc referuntur ab Helmontio juniore *radices cicërum rubrorum* germ. et dñiße, existimante, eas esse *Dudaim*, quæ filius Rachelis ex arvis forte triticorum collegèrat. Quicquid sit de interpretatione Scripturæ S. quæ in ejusmodi rebus ut plurimum inter conjecturas posita est, istarum vero radicum virtus hoc in capite in dubium vocari nequit. Denique non incongruum foret, secretiora quædam in lucem proferre, imprimis, quæ *Soranus* quidam antiquissimus medicus in templo *Æsculapii* inventa, C. Antonio, Conf. propter insatiabilem *Cleopatrarum* ardorem egregio cum effectu commendavit, quorum inter alia describit *unguentum*, provt in literis Sorani, quibus literæ Antonii & *Cleopatrarum* annectuntur, olim deperditis, post in Goldasti biblio-

E

theca

theca repertis legi non indignum est: At vero quoniam castorum & Pharisæorum aures offendi amplius periculum est, obliuione hæc aliave sepelire cogimur.

§. 13. De *Camphora*, potu *Cassæ*, *ruta* & *absinthio* tantum quædam honeste licebit adiuuere. *Camphoram* in hunc vsque diem multi falso persuasum habuerunt, natura frigida mixtionis esse, atque ita homines reddere steriles, frigidos & infœcundos. Illi vero plane hospites sint oportet in chymia sacris, qui summopore volatilia, quibus post phosphorum, salia vrinosa & camphoram non dantur magis talia, quanta quanta sunt, ex partibus merè igneis atque calidis constare ignorent. Præterea quicquid fit de rationibus materiarum medicarum physicis & chymicis, de quibus in vtramque partem disputationis vtique non raro argumentum est: Nolim tamen iurare in fidem istius experimenti, cum generosus quidam male credula puella camphoram sub coitu ore detinendam ad impediendum conceptum commendaret. Quod alii de parili efficacia potus *Cassæ* statuerunt, pariter falsum esse, non vno documento liquido satis constat. Noui inter alios honestum virum, qui ne vllum quidem diem præterlabi patitur, quin Turcarum illud velut antaphrodisiacum largiter hauriat, & hoc non obstante, singulis annis egregium ex coniuge puerum in amplexus recipit. Turcarum illa imperatrix, quæ maritum nimio fabarum tostarum vsu impotentem factum esse credens, stabuli magistro easdem ad castrandos equos narratur laudasse, non aliter rem tetigit, atque illi, qui *absinthium* vel *rutam* ad diminuendum semen adhibent. Licet enim dari herbas non negem, & feminis augmento & stimulo Veneris contra-

trarias, siquidem folia *salicis* in furore vterino compefcendo specifici quid adferunt; quin reservamus nobis quaestionem, annon amara, quod videntur capiti non benefacere (inter cerebrum autem & pudenda est consensus) hisce pariter de virtute sua quid detrahant: Tamen in affirmativam eorum sententiam iam abituro exempla obfcare mihi rursus video.

§. 14. Jam descendimus ad *Tonica*, motui sanguinis progressivo infervientia, vasa, fibras, & glandulas vel dilatatas vel ruptas vel laesas, intendendo, contrahendo consolidandoque. Cuius generis habentur *austera*, *acerba*, *acida*, vt citrum, acetosa, cydonia, bistorta, acetum, tartarus, bolus, vitriolum, Saturnus, & horum omnium antesignanus *Mars*. Speciatim vt nonnulla proferamus, in *ventriculi atonia* tenerioribus fructus *berberum*, *acetositas citri*, *Mixtura S. sine camphora*, robustioribus autem *acetum* vsui sunt. Ad *faucium* laxiorem habitum contrahendum novimus gargarismata ex *tormentilla*, *equiseto*, &c. In *Tussi*, faucibus ita constitutis perquam familiari *bolus armena* masticanda est. Si quid in *pulmonibus* hac ratione agendum venit v. g. in consolidando a vomica vulnere, *traumatica* caute adhibita locum inveniunt. In *haemoptysi* vero praemissis praemitendis, ad *martialia*, imprimis *crocum Martis Antim. Ludovici* pergitur. In *vomitu cruento* praecipue menstruo, millefolium suum quoque locum obtinet. *Diarrhoeae* & *Dysenteriae* obicem ponunt, *cydoniata*, *terra catechu*, & quod saepe audiuimus, *stachas citr.* qua podex fortiter & saepe abtergatur. *Gonorrhoeae os sepie* adversum ire valet. In vteri debilitate ad sistendas haemorrhagias, tum ad inhibendum *abortum*, coniunctis *nitrosis* & *cinnabarinis*, praestantiora reliquis remedia sunt *acini uoar. Hispan.*

cum testis ovar. incubator. & massa pill. de cynogl. Contra febres famosam illam corticem à Peruvianis accersere non modo non culpandum, sed suadendum existimamus, vbi, in primis viis hærente cacoethe legitime educta, & si in sanguine latet anguis, eodem vel diminuto vel purgato, continuatus motus febrilis non nisi ab asuetudine provenit. Aut si abhorrent practicanes ab illius usu, minimum examinent egregie aromaticam corticem *chacerille*; ac in pertinacia februm sibi imitandum proponant non satis laudandum Italum, qui tertiana duplici laboranti, iniecto mane clystere evacuante post elapsam femihoram clysterem ex aqua hord. & cort. Peruv. dr. i. repetito exhibere iussit. *Prax. med. lib. I. c. 13.* *Hypocho-*
driacis bene convenit *limatura mart.* eiusque genuina *unctura.* *Agrypnia* defessis nihil familiarius est, quam porrigere *opiata*, *papaveracea*, *crocata*, &c. at quibus sæpe periculis, in inquirendis morborum causis perspicaciores, & in observandis eventibus diligentiores intelligunt. *Pilulas VVildegansi*, si quibus opus est, laudo ex omnibus sui generis, in quibus opii vis obtupecians aceto fracta reliquarum ingredientium virtutes nequit impedire. Quis nescit *vulneribus* violenter inflictis, & lethali bus consolidandis præstantissimum *balsamum D. D. Dippelii*, constans herbis traumaticis selectioribus, menstruo quodam acido digestis: aut vitrioli, sole calcinati virtutem magicam, h. e. *pulverem sympathet.* Dn. Digby in iisdem. Porro *struma* requirunt *acidum vitrioli*, *Hernie be mriariam*; *Procidentie* v. g. vteri, *pulverem gallarum.* Hoc loco tantum cautio nunquam satis adhibenda ne negligatur, est, quod ad ravim vsque admonemus. Primum nunquam adstringentibus vti convenit, nisi antea excernenda

da ordine, debito loco & quantitate satis excreta fuerint; deinde vt fortiora h. e. vitriolica provida manu adhibeantur: Aut certe morbi alias benignam conditionem in deterius ruentem, & irreparabilem damus. Quod alias non immerito dicitur, naturam esse posse sine medico, non sine medicina; illud hoc in capite fere inversum vero verius est: naturam magis esse posse sine medicina quam sine medico. Nimirum adstringentibus rarius & parcius opus habemus, quam intra musæi parietes negotiosi satis, sed extra naturæ & chymicæ pomæria versantes formularii sibi imaginantur, aut si quibus opus est, ea sine medico, h. e. industrio & prudenti viro in usum tutiorahi nequeunt.

§. 15. Ad classem *tonicorum* non minori iure referuntur *Balsamica*, minus *volatilia*, quæ fibras partium relaxatas, subtili terra sua blande contrahunt, vel contractas nimium aut viscositate infarctas deliniendo aut resolvendo expediunt, adeoque utroque modo tonum reddunt. Eiusmodi balsamica virtute maxime pollent *gummata* & *gummi resine*, *myrrha*, *olibanum*, *mastix*, *asa dulcis*, *sandaraca*, *succinum*; imo liquida illa, vt *opobalsamum*, *balsamum Peruv. de Tolu*, *terebinthina*. *Opobalsami* peculiaris virtus tonica in cute inter secreta habetur mulieribus generosis quod & ad præcavendas senectutis rugas, & ad easdem delendas singulari enchirisi singulis mensibus non sine effectu faciei applicare solent. *Gummi Arab.* aqua cocta solutum, pueris hentericis optimo sæpe successu propino. In *gonorrhœa* balsamicorum usus sat præstans est: abstrahendo taltim à calidioribus in suspitione calculi, vbi simplex *terebinthina* cum pulv. rad. liquir. interpositis emulsionibus ex amygd. d. & se-

min. frigid. omnem operam nauabit. Nulla enim consolidatio fieri potest, sine prægressâ legitima mundificatione. Quem effectum exserunt etiam balsamica externe *in mundificandis vulneribus vlceribusque*, quorum hic selectiora sunt *essentiæ myrrhæ & succini*, mixtæ, sine alcali paratæ; hæc magis partibus exsanguibus, illa magis carnosis conveniens. Composui insuper ex balsamis & gummi resinis *massam aliquam pilularum*, cuius tonicæ efficaciam sæpe sæpius me certiozem factum esse sine gloria studio assevero. Alyum enim obstipatam blande aperit, etiam in puerperis & acuta laborantibus, fluxum album muliebrem primo promouet, continuato vero vsu imminuit, alacrioresque reddit enervatas, hæmorrhagias uteri paucis horis vnica dosis sistere solet. Non raro pariter obseruatum à me est, quod nonnulli à medicamento purgante fortiore, vix duas sedes experiundi, ab ordinaria huius massæ pilularis dosi quatuor vel quinque vicibus alvum dejiciant. Pertinet huc querela *Sylvii de difficulter purgandis Hypochondriacis*, quorum acidum primarum viarum spiculas purgantium velut infringens intentam operationem communiter impedit: balsamica vero aut gummi resinæ illis exhibitæ acidum hostile velut obtundendo in tertium quoddam cum eodem abeuntes multo faciliorem causantur evacuationem

§. 16. Cæterum quod roborantium virtutem *ad prolongandam vitam* attinet, committuntur hic (vt in plerisque observationum negotio fieri assolet) sæpe sæpius fallaciæ non causæ vt causæ. multas illas ætates quas *Paracelsus Elixir suum Proprietatis* vsurpantibus promittit, inter optanda tamdiu habemus, quamdiu mentrui illius vniversalis Alcahestini seu circulati maioris (quo cum trium illarum specierum extractionem & reclusio.

clusionem insitire iubet) ignari fumus. Nec maiorem fidem *Helmontiano liquori lacteo primigenio ex arbore Cedri*, mediante iam memorato liquore alcahestino producto, concedere possumus, ex cuius quotidiano usu vitam perquam longam pollicetur, dum speculationis potius fœtum quam practicam observationem redolet. Recenset vero, virum valde senem se vidisse, qui annorum prolongationem se obtinuisse ex quotidie sumtis aliquot guttis olei sulph. per camp. constanter asseruit: cuius ratio, si vera fabula est, videtur, quod liquor ille tam volatili sulphurea (qua sulphur acensum vinum imbuere ac conservare omnes scimus) tum salina sua acida qualitate, humores à putredine conservaret. Nostra vero mens paucis redit eo, quod cum vita consistat in motu, quo ipso putredo, ad quam nostra machina valde proclivis est, mediante continua eliminatione & remotione particularum, dictæ putredini faventium, secernantur & excernantur: Rationi vere convenit medicamentum protongandæ vitæ inserviens omnino confici posse ex balsamicis temperatis, gratis, scite iunctis. Illa enim proscribenda heterogenea resolvunt & ad excretionem velut disponunt ac incitant: hæc vero grato sensu motus vitales revocant refocillantque, ita, ut vigente sic legitimo sanguinis circulo, omnes reliqui etiam inde dependentes motus pro avertenda putredine & morte, vigore suo gaudeant.

§. 17. Pauca tandem de *evacuantibus* attingere non abs re alienum esse puto. Quamvis enim ea ad roborantia referre, aut tonforum more purgantia indiscriminatim commendare, animus haud sit: Tamen in plerisque debilitatibus locum inveniunt, quin, quod mundus vult captari suis præiudiciis, boni medici vitium non est,

est, recte confecto medicamento propter opinionem & gratiam titulum aliunde mutuare: commiseratione autem digni ægri illi sunt, qui sensu superabundantes, temere sibi arrogata ratiocinandi libertate, metu debilitationis ulterioris, evacuantiæ reformidant, atque medicum, inprimis trepidum, ignavum & ignorantem cogunt præposteram inire methodum. Igitur quod de rejiciendis ex corpore superfluis, peregrinis & recrementis jam multoties propositum est, illud non dubitamus ad nauseam repetere. Namque est cum plerisque debilitatum generibus comparatum, uti cum illis, qui sarcina onerati virium usu ad ambulandum minus gaudent. Quid vero juvat, porrigere ipsis fulcrum, neque molem humeris adimere? quam inhumanum est, fustibus eosdem propellere: Profecto rationis expertus videretur mihi illud medicorum genus, qui, remanentibus excernendis ordinariis, naturæ, oneris remotionem anhelantis, nares inungunt balsamis, salibus volatilibus, aliaque sexcenta obtrudunt analeptica; quin virgis castigandi veniunt illi, qui enervatam eam, stimulantibus, abhrodifaciis, &c. veluti calcaribus concitant, cruentant, prosternunt. Circumspectiores nihil prius habere confuescunt, quam ut inquirent in hæmorrhagiarum successum, sanguinis missiones voluntarias & violentas, fluxus alios chronicos & periodicos, ulcerum manantium & fonticulorum progressum, transpirationem cutis, sudorem & asperitatem eiusdem, sputationem, mucum, vermes, flatum, alvi statum, peregrina corpori inflictæ vel deglutita, urinæ progressum aliaque, atque ita naturæ in hisce proscribendis, obtinendis, conservandis, moderandis continuandisq; occupatæ, succurrendo, sui compotem reddant roboris atque vigoris.

F I N I S.

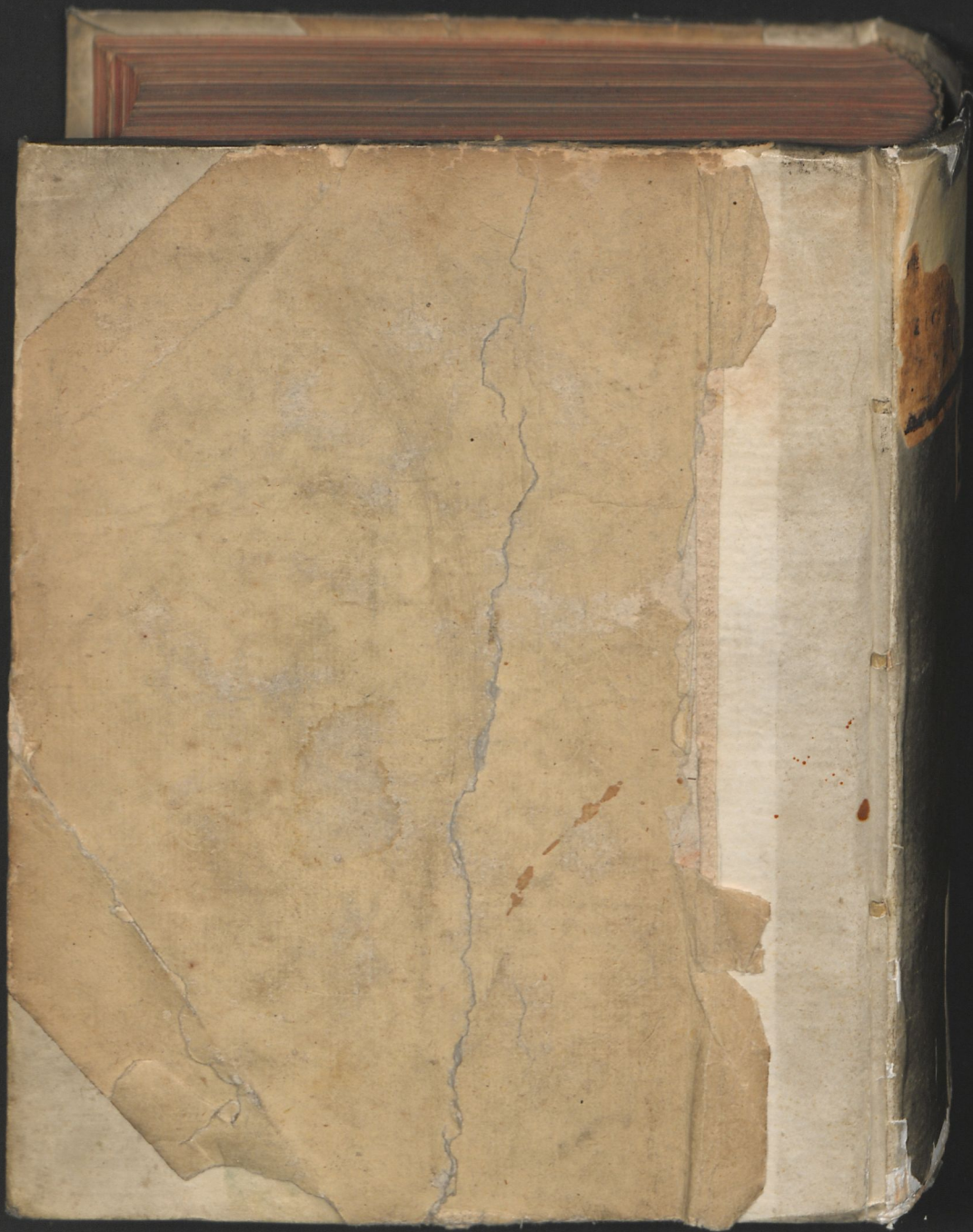
01 A 6509

ULB Halle

002 931 249

3

2. D. B. V.
DISSERTATIO INAUGURALIS MEDICA
DE
ROBORANTI-
BUS,

Quam
RECTORE MAGNIFICENTISSIMO,
SERENISSIMO PRINCIPE AC DOMINO
DN. PHILIPPO WILHELMO,
PRINCIPE BORUSSIAE, MARCHIONE BRANDENBURGI-
CO, DVCATVS MAGDEB. GVBERNATORE, & reliqua,
IN ACADEMIA FRIDERICIANA,

Gratioso Facultatis Medicæ consensu,
PRO - PRÆSIDE
DN. HENRICO HENRICI
Med. Doct. & Prof. Publ.
DN. PATRONO, DOCTORE AC PROMOTORE SUO
omni observantia & honoris cultu atatem colendo
PRO GRADU DOCTORALI

Summisque in arte medica Honoribus, Insignibus ac Privilegiis
More Majorum solenni obtinendis,
d. 10. Octobr. An. MDCCXI. horis ante & pomeridianis
IN AUDITORIO MAJORI
publicæ Eruditorum disquisitioni exponet
JOH. FRIDERICUS HENKEL,
Pract. Dresd.

Hale, TYPIS CHRISTOPH. ANDREAE ZEITLERI, ACAD. TYP.

